

Mâturîdî ve Mâturidîlik ile İlgili Türkçe Akademik Çalışmaların Değerlendirmesi

Evaluation of Turkish Academic Studies Related to Mâturîdî and Maturitide

● Ahmet AK^a

^aİslam Mezhepleri Tarihi AD,
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
Kahramanmaraş

Received: 01.02.2018

Received in revised form: 05.04.2018

Accepted: 05.04.2018

Available online: 04.09.2018

Correspondence:

Ahmet AK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi,
İslam Mezhepleri Tarihi AD,
Kahramanmaraş,
TÜRKİYE/TURKEY
aak@ksu.edu.tr

ÖZ Bu makalede, Cumhuriyet'in başlangıcından bugüne kadar İmam Mâturîdî ve Maturidilik ile ilgili Türkçe akademik çalışmaların tarihi sıraya göre bir değerlendirmesi hedeflenmektedir. Türkiye'de bugüne kadar İmam Mâturîdî ve Maturidilik hakkında lisansüstü tezler, derlemeler, sempozyum tebliğ kitapları, dergilerin konuyla ilgili özel sayılarında veya diğer dergilerde yayımlanan makalelerin yanı sıra yabancı dillerden çevrilen birçok kitap ve makale bulunmaktadır. Ayrıca başta İmam Mâturîdî olmak üzere Hanefî-Maturidî âlimlerin günümüze ulaşan bazı eserleri tahkik edilerek neşredilmiş ve bunların bir kısmı da Türkçeye çevrilmiştir. Ancak bu çalışmaların bir kısmında tekrarların bulunduğu; konuyla ilgili ilk kaynaklara, yazma eserlere ve yeni dokümanlara gereği kadar yer verilmediği görülmektedir. Bu nedenle söz konusu çalışmaların ilmi bir değerlendirmesine gerek duyulmaktadır. Bununla birlikte bütün bu çalışmaların ilmi değerlendirmesini yapmak, bir makalenin sınırını aşmakta ve müstakil bir kitap çalışmasını gerektirmektedir. Bu sebeple, bu makalede Türkiye'de İmam Mâturîdî ve Maturidilik üzerine yapılan çalışmalardan sadece önemli bir kısmı analiz edilerek, değerlendirilmektedir. Diğerlerinin değerlendirilmesi başka çalışmalara bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademik çalışmalar; maturidilik; mâturîdî ve analiz

ABSTRACT It is aimed in this article to evaluation of Turkish academic studies related to Mâturîdî and Maturidite with respect to historical from the beginning of republic up to now. In Turkey there have been a lot of books and articles translated from foreign languages as well as postgraduate thesis, compilations, symposia papers books, and articles published in special editions of periodicals and other periodicals on Imam al-Mâturîdî and Maturidite. Furthermore, the available certain works of al-Hanafi-Maturidî scholars, especially Imam al-Mâturîdî, were criticised and published, and even some of them were translated into Turkish. However, it is seen that some of those works contain repetitions; and the first sources, manuscripts, and new documents were not referred to as much as needed. So a scientific evaluation of the abovementioned works is needed. However, trying to make a scientific evaluation of all these works exceeds the limit of an article, and it requires compiling a separate book. Therefore, only are some of the substantial ones of the works on Imam al-Mâturîdî and Maturidite analysed and evaluated, and the others left to other studies.

Keywords: Academic studies; maturidite; mâturîdî and analyse

Maturidilik, İslam düşünce tarihinde derin izler bırakan ve Türklerin Müslüman olmasına büyük katkı sağlayan önemli bir mezheptir. Çok sayıda taraftarı olmasına rağmen, Maturidilik ve mezhebin öncüsü İmam Mâturîdî'nin hayatı, eserleri, fikirleri, kendisinden sonrakilere etkisi şimdiye kadar hak ettiği ölçüde araştırılıp incelenmemiştir. Bununla birlikte, son zamanlarda Türkiye'de İmam Mâturîdî ve

Matürîdilik ile ilgili önemli çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmektedir. Ancak konuyla ilgili kaynakların büyük bir kısmının yazma olması, bazılarının yeni keşfedilmesi ve meselenin sadece bir yönüyle ele alınması gibi sebeplerden dolayı bu konuda yapılan çalışmalar yetersiz kalmıştır. Mâtürîdî'nin İslam mezheplerine bakışı, din ve dünya görüşü, uzun süre ihmal edilişi gibi konular henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Ayrıca bu konuda şu ana kadar yapılan çalışmaların, meselenin sadece bir yönüne ağırlık verip bütünlükten uzak oluşu, söz konusu çalışmalar hakkında bir değerlendirme yapılmasını gerekli kılmıştır.

1. TÜRKİYE'DEKİ MÂTURÎDÎ VE MÂTURÎDİLİK İLE İLGİLİ AKADEMİK ÇALIŞMALARA GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye'de Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmaların Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapıldığı anlaşılmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarı ile bu çalışmaların ilki Şerafeddin Yaltkaya tarafından yapıldı ve İstanbul'da 1932 yılında *Dâru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası*'nda yayımlandı.¹ İkincisi Yusuf Ziya Yörükân tarafından yapıldı ve *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde 1953 yılında neşredildi.² Üçüncüsü ise Muhammet Tanci tarafından yapılmış olup yine *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde 1955 yılında neşredildi.³ Bu çalışmaların üçü de dönemi itibarı ile kıymetli çalışmalardır. Ancak Mâtürîdî'nin birçok eserinin günümüze ulaşmamış olması ve günümüze ulaşan *Kitâbü't-Tevhîd* ve *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın yazma halinde bulunup tahkik edilip henüz neşredilmemiş olması gibi sebeplerle Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmaların, o dönemde daha çok Ebü'l-Muin en-Neseî, Muhammed el-Pezdevî ve Nureddin es-Sâbûnî gibi âlimlerin eserlerinden yararlanılarak yapıldığı görülmektedir. Ancak bundan sonra 1970 yılına kadar bu konuda yapılmış önemli herhangi bir akademik çalışmaya rastlamadık. Bu konuda 1973 yılında Ahmet Vehbi Ecer'in başta "Ebû Mansur el-Mâtürîdî" başlıklı makalesi ve 1978 yılında *Büyük Türk Bilgini Mâtürîdî* adlı bir kitabı olmak üzere birkaç çalışması yayımlandı.⁴ Bu çalışmalar, Mâtürîdî'nin isminin tanınması ve fikirlerinin kendi eserleri üzerinden anlatılmasına yardımcı olan önemli çalışmalardır.

Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'inin Fethullaf Huleyf tarafından tahkik edilerek 1970 yılında Beyrut'ta; 1979 yılında da İstanbul'da yayımlanmasıyla Türkiye'de Mâtürîdî ve Maturidilik konusundaki çalışmalarda artış oldu. Bundan sonra *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın kısmen tahkik edilmesi ve tematik çalışmaların başladığı görülmektedir. 1980'den sonra özellikle Ankara ve İstanbul'daki İlahiyat Fakültelerinde Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda önemli akademik çalışmalar yapıldı. 1986 yılında ise Kayseri'de Mâtürîdî ile ilgili ilk defa Türkiye çapında ilmî bir sempozyum düzenlendi. Burada sunulan tebliğler, daha sonra kitap haline getirilerek 1990'da yayımlandı.⁵ Bu kongreye sunulan tebliğlerden oluşan kitap, ülkemizde Mâtürîdî ve Maturidiliği anlamaya yönelik önemli bir teşebbüs oldu ve bundan sonra konuyla ilgili çalışmalara bir zemin hazırladı. Nitekim bundan sonra bu konudaki çalışmalarda önemli ölçüde artış oldu.

¹ M. Şerafeddin Yaltkaya, "Ebu Mansûr Mâtürîdî", *Dâru'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1932, c.5, sy. 23, s. 7-12.

² Y. Ziya Yörükân, "İslam Akaid Sisteminde Gelişmeler İmam-Azam Ebû Hanife ve İmam Ebû Mansûr-i Mâtürîdî" *AÜİFD (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Ankara, 1953, c.2, sy. 2-3, s. 127-142.

³ Muhammed b. Tavî Tanci, "Abû Mansûr al-Mâtürîdî", *AÜİFD*, Ankara, 1955, c.4, sy. 1-2, s. 1-12.

⁴ A. Vehbi Ecer, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî", *İslam Medeniyeti Dergisi*, 1973, sy. 29, s. 10-14; *Türk Din Bilgini Mâtürîdî*, Ankara 1978; A. Vehbi Ecer'in diğer çalışmaları için bkz., Kutlu, "Ebû Mansur el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, s. 491, 492.

⁵ Bkz.: *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990.

İSAM'ın son kayıtlarına göre çoğunluğu son on yıllarda olmak üzere Türkiye'de bugüne kadar Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili 58 adet yüksek lisans ve 29 adet doktora tez çalışması yapıldı.⁶ Bu çalışmalarda İmam Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri, yöntemi, siyasî, itikadî ve felsefî görüşleri, Ebû Hanife ile ilişkisi, hadis anlayışı, fıkıh usûlü ve fıkıh anlayışı, Mutezile ve Şia gibi mezheplere bakışı; Mâtürîdî âlimlerin hayatı ve görüşleri; Maturidilik ve Eşarilik arasındaki ilişkiler; Maturidiliğin oluşumu ve yayılışı gibi konular ele alınmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra başta İmam Mâtürîdî olmak üzere Maturidî alimlerin eserlerinin tahkik edilerek neşredildiği ve bunlardan bir kısmının Türkçe'ye çevrildiği; ayrıca konuyla ilgili derlemeler, uluslararası düzenlenen sempozyum tebliğlerinin kitapları, bazı dergilerin özel sayıları, çok sayıda Türkçe makale ile yabancı dilden çevrilmiş kitap ve makaleler yayımlandı. Ancak bunların bir kısmında özellikle Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri ve görüşleri konusunda tekrarların bulunduğu; konuyla ilgili ilk kaynaklara, yazma eserlere ve yeni dokümanlara gereği kadar yer verilmediği görülmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye'de Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bunların teker teker analiz edilmesi bir makalenin sınırlarını aşacağından onların içinden en önemlilerini, mümkün olduğu kadar tarihi sıraya göre değerlendirip, diğerlerini başka bir çalışmaya bırakmak istiyoruz. Bu değerlendirmenin kolay anlaşılması için bu bölümü "Mâtürîdî'nin Eserleri İle İlgili Çalışmalar" ve "Mâtürîdî Âlimlerin Eserleri İle İlgili Çalışmalar" başlıkları altında sunmak istiyoruz.

1.1. MÂTURÎDÎ'NİN ESERLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Mâtürîdî'nin günümüze ulaşan *Kitâbü't-Tevhîd* adlı eserinin Türkiye'de tahkikli ilk baskısı İstanbul'da 1979 yılında yayımlandı.⁷ Bu eser, 1981 yılında Hüseyin Sudi Erdoğan tarafından Türkçe'ye çevrildi.⁸ Fakat bu çeviride pek çok hata bulunduğu için⁹ söz konusu eser, daha sonra Bekir Topaloğlu tarafından tercüme edilerek *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi* adıyla 2002 yılında neşredildi.¹⁰ Eserin Arapça ilk baskısı da, ilmî açıdan eleştirilere maruz kaldığı için¹¹ Ankara'da 2003 yılında Bekir Topaloğlu ve Muhammed Aruçi tarafından yazma nüshası ve ilk baskılarından yararlanılarak Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yeniden neşredildi.¹² Bu eser, Maturidiliğin en temel kaynağı kabul edilmektedir.¹³ Bekir Topaloğlu'nun on beş yıl çalışarak Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'ini Türkçe'ye çevirmesi ve 2002 yılında yayımlanması, Türkiye'de İmam Mâtürîdî ve Maturidilik çalışmalarını kolaylaştırdı ve bu alandaki çalışmalara büyük bir ivme kazandırdı.

Mâtürîdî'nin tefsiri, Ahmet Vanlıoğlu, Mehmet Boynukalın, Ertuğrul Boynukalın, Hatice Boynukalın, Halil İbrahim Kaçar, Murat Sülün, Ali Haydar Ulusoy, Mustafa Yavuz, Murteza Bedir, Mu-

⁶ Lisansüstü tezlerden bazıları şunlardır: Mürsel Erdoğan, "Maturidiliğin Anadolu'ya Gelişi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 (Yüksek Lisans); Mehmet Baktır, "Mâtürîdî Kelamcıları ve Bunlar Üzerine Yapılan Çalışmalar", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008 (Yüksek Lisans); Mehmet Kalaycı, "Tarihsel Süreçte Eşarilik-Maturidilik İlişkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011 (Doktora); Talip Özdeş, "İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtü Ehli's-Sünne Adlı Eserinin Tefsir Metodolojisi Açısından Tahlil ve Tanıtımı", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997. (Doktora), bu konudaki diğer tezler için bkz., Kutlu, "Ebû Mansur el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", s. 466-474.

⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk., Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979.

⁸ Bkz.: Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, Çev.: Hüseyin Sudi Erdoğan, Hicret Yayınları, İstanbul, 1981.

⁹ Sönmez Kutlu, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Maturidî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yay., Ankara, 2016, s. 452.

¹⁰ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, Çev: Bekir Topaloğlu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.

¹¹ M. Sait Yazıcıoğlu, *Mâtürîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Akid Yayınları, Ankara, 1988, s. 14.

¹² Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

¹³ Sönmez Kutlu, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2016, s. 28-29.

hammed Masum Vanlıoğlu ve Abdullah Başak tarafından tahkik edilerek *Te'vilâtü'l-Kur'an* ismi ile 17 cilt olarak İstanbul'da 2005-2010 yılları arasında yayımlandı.¹⁴ Ayrıca söz konusu eser, Bekir Topaloğlu ve Kemal Sandıkçı tarafından tahkik edilerek Yusuf Şevki Yavuz editörlüğünde Türkçeye ilk 8 cildi çevrilmiş olup Ensar Neşriyat tarafından yayımlandı ve diğer ciltlerinin de çevirisinin yapıp yayımlanması planlanmaktadır.

Mâtürîdî'nin tefsiri Türkiye'de *Te'vilâtü'l-Kur'an*; yurt dışında ise *Te'vilâtü Ehli's-Sünne* adı altında olarak neşredildi.¹⁵ Ancak isimleri farklı olsa da bunların ikisi de aynı tefsirdir. Bize göre bu tefsirin *Te'vilâtü'l-Kur'an* olarak isimlendirilmesi, Ebü'l-Muîn en-Neseffî'nin *Tabsiratü'l-Edille* adlı kitabındaki şu bilgilerden kaynaklanmaktadır: "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Kur'an'ın tevilleri konusundaki tasnifi, eşsiz bir kitaptır."¹⁶ Eserin *Te'vilâtü Ehli's-Sünne* olarak isimlendirilmesi ise muhtemelen Mâtürîdî'nin Ehl-i Sünnet'in imamı olarak görülmesinden dolayı, *Ehl-i Sünnet'in imamı Mâtürîdî'nin Te'vilât* adlı kitabı anlamında kullanmıştır. Zira söz konusu eseri, Kâtip Çelebi *Keşfü'z-Zunûn* adlı kitabının bir yerinde, "*Te'vilâtü'l-Mâtürîdiyyeti fî Beyân-i Usûli-i Ehli's-Sünne ve Usûli't-Tevhîd*"¹⁷ şeklinde; diğer bir yerinde ise, "*Te'vilâtü Ehli's-Sünne*"¹⁸ şeklinde vermektedir.

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'dan Tercümeleler Bekir Topaloğlu tarafından hazırlandı ve 2003 yılında yayımlandı. Bu çalışmada, Mâtürîdî'nin tefsirindeki Fatıha Sûresi'nin yanı sıra Fil Sûresi ve sonrası kısa sureler ile birlikte Âyetü'l-Kürsî, Bakara Suresi'nin son iki ayeti ve Haşr Sûresi'nin son dört ayetinin tercümeleleri yapıldı.¹⁹ Mâtürîdî'nin tefsirinin bir bölümünün özellikle kısa surelerinin Türkçeye çevrilmesi onun fikirlerinin iyi bilinmesi açısından önemli olmuştur.

1.2. MÂTÜRÎDÎ ÂLİMLERİN ESERLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren Nureddin es-Sâbûnî (580/1184) ve Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî (493/1099) gibi önemli Mâtürîdî âlimlerin bazı eserleri, alanlarında uzman olan akademisyenler tarafından Türkçeye çevrildi. Söz konusu eserlerin Türkçe çevirilerinde, Mâtürîdî ve Mâtürîdîliğin yanı sıra müellifler ve içerikleri ile ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Bu nedenle bu eserlerin, Mâtürîdî ve Mâtürîdîliğin doğru anlaşılmasında önemli katkısı olmuştur ve olmaktadır. Bu nedenle tespit edebildiklerimizi kronolojik olarak buraya almak istiyoruz.

Nureddin es-Sâbûnî'ye ait olan *el-Bidâye fî Usûli'd-Dîn* adlı eser, Bekir Topaloğlu tarafından tahkik ve tercüme edilerek *Mâtürîdiyye Akaidi* ismi ile 1979 yılında neşredildi.²⁰ Bu çalışma, Mâtürîdîliğin temel kaynaklarından kabul edildiği için önemli bir eserdir.

Ebü'l-Yüsr Muhammed el-Pezdevî'ye ait olan *Kitâbü Usûli'd-Dîn* adlı eser, Şerafettin Gölcük tarafından *Ehli Sünnet Akaidi* adıyla Türkçeye çevrildi ve 1980 yılında yayımlandı.²¹ Pezdevî'nin bu eseri, plan ve muhteva bakımından Mâtürîdî kelâmının ilk kaynaklarından biridir.

¹⁴ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Tahk. Ahmet Vanlıoğlu ve dğrl., Mizan Yayınevi, İstanbul 2005-2010, 17 c.

¹⁵ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, thk. Fâtıma Yusuf el-Haymî, Beyrut 2004, 5 c.

¹⁶ Burada geçen orijinal ifade şöyledir: "Kitâbuhü el-musanaf fî te'vilâtü'l-Kur'an kitâbün lâ yüvâzihî fî fennihî", Bkz. Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed en-Neseffî, *Tabsiratü'l-Edille*, thk. Hüseyin Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2004, c.1, s. 473.

¹⁷ Kâtip Çelebi Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zunûn*, İstanbul, 1971, c. 1, s. 336.

¹⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, c. 1, s. 335.

¹⁹ Bekir Topaloğlu, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'dan Tercümeleler, İmam Ebû Hanîfe İmam Mâtürîdî Araştırma Vakfı*, İstanbul 2003, s. 3-124.

²⁰ Nureddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi*, Ter. Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1979.

²¹ Bkz., Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, *Ehli Sünnet Akaidi*, Çev.: Şerafettin Gölcük, Kayıhan Yay., 3. Baskı, İstanbul 1994.

Temel Yeşilyurt tarafından yapılan *Ebü'l-Berekât en-Neseffî ve İslam Düşüncesindeki Yeri* adlı çalışma ise 2000 yılında yayımlandı. Bu çalışmada, önemli Mâturîdî bir âlim olan *Ebü'l-Berekât en-Neseffî'nin* hayatı, kişiliği ve eserlerinin yanı sıra onun bilgi, iman, ilahiyat, nübüvvet ve ahiret ile ilgili görüşleri birinci kaynaklardan hareketle ortaya konulmaktadır.²²

Ebü'l-Muîn en-Neseffî (508/1115)'ye ait olan *Tabsîratü'l-edille*, Türkiye'de Hüseyin Atay ve Şaban Ali Düzgün tarafından tahkik edildi ve Ankara'da 2003-2004 yıllarında neşredildi. Tercümenin başında Ebü'l-Muîn en-Neseffî ve Maturidilik hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.²³ Bu eser, Mâturîdî'nin *Kitâbü't-tevhîd*'inden sonra Maturidiliğin en önemli kaynağı kabul edilmektedir.²⁴

Mâturîdî âlimlerinden Alâüddîn el-Üsmendî es-Semerkandî (552/1157)'ye ait olan *Lübâbü'l-Kelâm* ise M. Sait Özervarlı tarafından *Alaeddin el-Üsmendi ve Lübâbü'l-Kelam Adlı Eseri* ismi ile tahkik edildi ve 2005 yılında İSAM Yayınları arasında neşredildi. Maturidiliğin iyi anlaşılmasında katkısı olan bu eserin başında Üsmendî'nin hayatı, eserleri ve görüşleri ile ilgili önemli bilgiler verilmektedir.²⁵

Rüknüddin Ubeydullah b. Muhammed b. Abdülaziz es-Semerkandî (701/1301)'ye ait olan *el-Akîdetü'r-Rüknîyye fi şerhi lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah* adlı eser, Mustafa Sinanoğlu tarafından tahkik edildi ve 2008 yılında İstanbul'da İSAM tarafından yayımlandı. Eserin başında yazarın hayatı, eserleri ve görüşleri gibi konularla ilgili kıymetli bilgiler bulunmaktadır.²⁶

Önemli bir Maturidî âlimi olan Şemsüddin es-Semerkandî (702/1303)'ye ait olan *el-Mu'tekâd li İ'tikâdi Ehli'l-İslâm* adlı eser, İsmail Yürük ve İsmail Şık tarafından tahkik, tercüme ve analiz edilerek, *Şemsüddin es-Semerkandi İslam İnanç İlkeleri* adı ile Türkçe ve Arapçasıyla birlikte 2011 yılında yayımlandı. Eserin girişinde Şemsüddin es-Semerkandî'nin hayatı, eserleri, ilmî kişiliği ve kelam ilmindeki yeri, İslâm düşüncesine etkisi ve metodu gibi konular hakkında önemli açıklamalar bulunmaktadır.²⁷ Bütün bu çalışmaların gerek Arapça gerekse Türkçe bölümleri, İmam Mâturîdî ve Maturidiliğin daha iyi bilinmesine katkıda bulunan önemli çalışmalardır.

2. MÂTURÎDÎ VE MÂTURÎDİLİK İLE İLGİLİ 1980 SONRASI YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Yukarıda belirttiğimiz üzere Türkiye'de bu alanda yapılan lisansüstü çalışmaların hemen tamamı 1980'den itibaren kitap haline getirilmiştir. Bundan dolayı lisansüstü tezlerin hepsi yerine onlardan yayımlanmış olanların ve bu alanda yapılan diğer akademik çalışmaların önemli bir kısmını kronolojik olarak tanıtıp, değerlendirmek istiyoruz.

2.1. MÂTURÎDÎ VE MÂTURÎDİLİK İLE İLGİLİ 1980-2000 YILLARI ARASINDAKİ ÇALIŞMALAR

1980 yılında Kemal Işık tarafından hazırlanan *Mâturîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı* adlı doçentlik çalışması yayımlandı. Bu çalışmada Mâturîdî'nin iman, Allah ve peygamberlik anlayışı kendi eserlerinden hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır.²⁸ İlk çalışmalardan olması, Mâturîdî ve görüşlerinin tanıtılması açısından değerli bir çalışmadır.

²² Temel Yeşilyurt, *Ebü'l-Berekât en-Neseffî ve İslam Düşüncesindeki Yeri*, Kubbealtı Yay., Malatya, 2000, s.1-295.

²³ Ebü'l-Muîn en-Neseffî, *Tabsîratü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, thk., Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003-2004, 2 c.

²⁴ Bkz., M. Sait Yazıcıoğlu, *Mâturîdî ve Neseffî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, s. 18-24.

²⁵ Sait Özervarlı, *Alaeddin el-Üsmendi ve Lübâbü'l-Kelam Adlı Eseri*, İSAM Yay., İstanbul, 2005, s. 8-63.

²⁶ Bkz., Ebü Muhammed Rüknüddin Ubeydullah b. Muhammed b. Abdülaziz es-Semerkandî, *el-Akîdetü'r-Rüknîyye fi şerhi lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah*, Haz., Mustafa Sinanoğlu, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008, s. 9-55.

²⁷ İsmail Yürük, İsmail Şık, *Şemsüddin es-Semerkandi İslam İnanç İlkeleri*, Araştırma Yayınları, Ankara, 2011, s. 13-58.

²⁸ Kemal Işık, *Maturidî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yay., Ankara, 1980, s. 1-145.

1984 yılında M. Saim Yeprem tarafından yapılan *İrade Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî* adlı bir çalışma yayımlandı. Yeprem, bu çalışmasında Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri ve mezhebi hakkında bilgi verdikten sonra onun irade ve kaza-kader anlayışı hakkında önemli bilgiler vermektedir.²⁹ O yıllarda sürdürülen benzer bir çalışma da M. Sait Yazıcıoğlu tarafından yapıldı ve *Mâtürîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı* adıyla 1988 yılında yayımlandı. Bu çalışmada İmâm Mâtürîdî ve Ebü'l-Muin en-Nesefî'nin insanın fiilleri ve iradesi ile ilgili görüşleri ana kaynaklara dayanarak ortaya konuldu.³⁰ 1980'li yıllarda yapılan bu iki çalışma da, takdire şayan olup, bu alanda çalışma yapanları teşvik ettiği gibi konuya ilgiyi artırdığı söylenebilir.

Türkiye'de şu ana kadar İmâm Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda birisi ulusal; üçü uluslararası olmak üzere dört sempozyum yapılmıştır. Bunlardan ilki ulusal sempozyum olup, *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî Sempozyumu* adıyla Erciyes Üniversitesi'nde 14 Mart 1986 tarihinde Kayseri'de yapılmış ve ancak tebliğler kitabı 1990 yılında yayımlanmıştır.³¹ Bu sempozyum kitabında "Mâtürîdî'nin Tanınması",³² "Mâtürîdî'ye Göre Hüsn ve Kubh Konusunda Aklın Rolü",³³ "Mâtürîdî'nin Düşünme İle İlgili Bazı Ayetleri Te'vili",³⁴ "Mâtürîdî'ye Göre Gayb Meselesi"³⁵ ve "Mâtürîdî'nin Rızıkla İlgili Ayetleri Tefsiri"³⁶ gibi önemli 13 tebliğ sunulmuştur. Bu sempozyum İmâm Mâtürîdî ve Maturidilik konusunun Türkiye'de daha iyi tanınmasına ve bu konudaki çalışmalara öncülük etmiştir.

M. Rağıp İmamoğlu tarafından hazırlanan *İmâm Ebü Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu* adlı çalışma 1991 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlandı. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri ve tabilerinin yanı sıra onun tefsirine atıf yapılan bazı tefsirlere yer verilmektedir.³⁷ İkinci bölümde ise Mâtürîdî'nin tefsir metodu örnekleriyle kısaca anlatılmaya çalışılmıştır.³⁸ Mâtürîdî'nin yazma eserlerinden hareketle yapılan o günkü şartlarda güzel bir çalışmadır.

Hanifi Özcan tarafından hazırlanan *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi* adlı eser, 1993 yılında yayımlandı. Eserin başında bilginin İslam öncesi durumu, İslam'da bilgi teorisinin önemi gibi konular kısaca ele alınmıştır.³⁹ Birinci bölümde bilginin genel bir tanımı yapıldıktan sonra Mâtürîdî'nin bilgi tanımı üzerinde genişçe durulmaktadır.⁴⁰ İkinci bölümde bilginin kaynakları, çeşitleri titiz bir şekilde incelendikten sonra rasyonalizm ve empirizm hakkında önemli açıklamalar yer almaktadır.⁴¹ Üçüncü bölümde bilginin değeri başlığı altında bilgi-hakikat, bilginin imkânı, bilgi kaynaklarının kritiği, ilham, sezgi ve taklit ile bilgi ilişkisi üzerinde durulmaktadır.⁴² Dördüncü bölümde bilgi-iman ilişkisi, iman ve doğrulama, bilgi-ahlak ilişkisi ve hikmet-bilgi ilişkisi ele alınmaktadır.⁴³ Sonuç bölümünde konuyla ilgili önemli bil-

²⁹ M. Saim Yeprem, *İrade Hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, İstanbul, 1984, s. 251-338.

³⁰ Yazıcıoğlu, *Mâtürîdî ve Nesefî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, s. 7-138.

³¹ Bkz.: *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990.

³² A. Vehbi Ecer, "Mâtürîdî'nin Tanınması", *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990, ss. 9-16.

³³ Ali Bardakoğlu, "Mâtürîdî'ye Göre Hüsn ve Kubh Konusunda Aklın Rolü", *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990, ss. 33-49.

³⁴ Murtaza Korlaelçi, "Mâtürîdî'nin Düşünme İle İlgili Bazı Ayetleri Te'vili", *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990, ss. 71-88.

³⁵ Selahattin Polat, "Mâtürîdî'ye Göre Gayb Meselesi", *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990, ss. 99-117.

³⁶ Ahmet Coşkun, "Mâtürîdî'nin Rızıkla İlgili Ayetleri Tefsiri", *Ebü Mansur Semerkandî Mâtürîdî*, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990, ss. 165-178.

³⁷ M. Rağıp İmamoğlu, *İmâm Ebü Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu*, Ankara, 1991, s. 13-32.

³⁸ İmamoğlu, *İmâm Ebü Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu*, s. 33-94.

³⁹ Hanifi Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., 4. Baskı, İstanbul, 2015, s. 13-37.

⁴⁰ Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, s. 39-71.

⁴¹ Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, s. 73-140.

⁴² Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, s. 143-178.

⁴³ Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, s. 179-212.

giler veren yazar, İslam düşünce tarihinde bilgi konusunun en derli toplu ortaya koyan din bilgininin Mâtürîdî olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Ayrıca Mâtürîdî'nin sadece genel bilgiye değil aynı zamanda dinî ve ahlakî bilgiye de yer verdiği ve bunları mezcederek işlediğini söylemektedir.⁴⁴

Hanifi Özcan tarafından kaleme alınan *Mâtürîdî'de Dînî Çoğulculuk* adlı başka bir eser ise 1995 yılında yayımlandı. Eserde yazar, Mâtürîdî'nin bütün semavî dinlerin özünde tevhîd inancının bulunduğu ve dolayısı ile onlara karşı hoşgörülü olmak gerektiği görüşüne vurgu yapmaktadır.⁴⁵ Yazar, eserin 4. baskısının sonuç kısmında bu görüşünü şöyle açıklamaktadır: “Mâtürîdî, bütün dinlerin özünü oluşturan “tevhid-inancı”nın hiçbir dönemde değişmediğini ve değişmeden kalacağı” görüşünde olduğunu söylemektedir.⁴⁶

2.2. MÂTÜRÎDÎ VE MÂTÜRÎDİLİK İLE İLGİLİ 2000-2018 YILLARI ARASINDAKİ ÇALIŞMALAR

2000 yılında Temel Yeşilyurt tarafından yapılan *Ebü'l-Berekât en-Neseî ve İslam Düşüncesindeki Yeri* adlı çalışmada, önemli Maturidî bir âlim olan Ebü'l-Berekât en-Neseî'nin hayatı, kişiliği eserlerinin yanı sıra bilgi, iman, ilahiyat, nübüvvet ve ahiret ile ilgili görüşlerini birinci kaynaklardan hareketle ortaya konulmaktadır.⁴⁷

2001 yılında Şükrü Özen tarafından *Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünün Yeniden İnşası* adlı Doçentlik tezdin hazırlanmıştır. Bu çalışmada özellikle Mâtürîdî'nin fıkıh ve fıkıh usûlüne dair çok önemli bilgiler bulunmaktadır.⁴⁸ Ancak bu eser, bugüne kadar yayımlanamamıştır. Bu çalışmanın biran önce yayımlanmasının Mâtürîdî ve Maturidiliğin fıkıh ve fıkıh usûlünün daha iyi bilinmesine katkıda bulunacağı söylenebilir.

2001 yılında Hüseyin Kahraman tarafından yazılan *Matüridilikte Hadis Kültürü* adlı bir çalışma da bulunmaktadır. Bu çalışmanın başında Mâtürîdî ve mezhebi hakkında kısaca bilgi verildikten sonra birinci bölümde Maturidiliğe göre bilginin kaynakları ve hadisin bu kaynaklar içindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁴⁹ İkinci bölümde senet ve metin açısından Maturidî âlimlerin hadis rivayetleri üzerinde durulmuştur.⁵⁰ Üçüncü bölümde ise hadisin akıl, duyu, ayetler ve diğer hadisler ile ilişkisi analiz edilmiştir.⁵¹ Böylece yazar, hadisin Maturidî kelimindeki yerini değerlendirmeye çalışmıştır.

2002 yılında ise *Mâtürîdî'de Esmâ-i Hüsnâ* adlı bir eser yayımlandı. Eserde Mâtürîdî'nin esmâ-i hüsnâyı nasıl yorumladığı bilimsel olarak ortaya konulmaktadır.⁵²

Türkiye'de 2000'in başından günümüze kadar İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda sırası ile Sönmez Kutlu, Şaban Ali Düzgün ve Recep Alpyağlı tarafından üç ayrı derleme kitabı yayımlanmıştır.

⁴⁴ Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, s. 213-214.

⁴⁵ Hanifi Özcan, *Mâtürîdî'de Dînî Çoğulculuk*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 132.

⁴⁶ Özcan, *Mâtürîdî'de Dînî Çoğulculuk*, s. 132; Bu konu ile ilgili görüşlerin yanlış anlaşılması için Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adlı tefsirinde geçen şu ifadelerle birlikte düşünülmesini faydalı görmekteyim: “Aziz ve celil olan Allah şunu bildirdi ki emrettiği ve içinde tevhîd inancı bulunan din, sadece İslam dinidir, başkası değil. Cenab-ı Hakkın şöyle buyurduğu bilinmektedir: “İbrahim ne Yahudi ne Hristiyan idi; bilakis o, tek Allah'a inanıp boyun eğmiş bir kişiydi, müşriklerden de değildi” (Âl-i İmrân, 3/67). Aziz ve celil olan Allah burada; İbrahim aliyhisselamın İslam dininden başka bir dine mensup olmadığını haber vermektedir. Bilindiği üzere din konusunda kâfirler kendi dinlerine İslam adının verilmesini kabul etmezler ve kendi dinlerinin Allah'ın dini olduğunu iddia ederler. Mâtürîdî, tefsirinin diğer bir yerinde de şuna vurgu yapmaktadır: “Buna karşı Cenab-ı Hak, kendi dininin İslam olduğunu haber vermekte, kendi dinine girmek için İslam'dan başka bir din arayan insanların bu çabasını kabul etmeyeceğini bildirmektedir”. Bkz. Ebü Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi 2*, Çev. Bekir Topaloğlu-Kemal Sandıkçı, Edit. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 296; Ebü Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Tahk. Ahmet Vanlıoğlu, Edit: Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İstanbul, 2005, c. 2, s. 266, 267.

⁴⁷ Temel Yeşilyurt, *Ebü'l-Berekât en-Neseî ve İslam Düşüncesindeki Yeri*, Kubbealtı Yay., Malatya, 2000, s.1-295.

⁴⁸ Şükrü Özen, *Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünün Yeniden İnşası*, İstanbul, 2001(Doçentlik Tezdin)

⁴⁹ Hüseyin Kahraman, *Matüridilikte Hadis Kültürü*, Arasta Yayınları, Bursa, 2001, s. 1-46.

⁵⁰ Kahraman, *Matüridilikte Hadis Kültürü*, s. 49-136.

⁵¹ Kahraman, *Matüridilikte Hadis Kültürü*, s. 137-203.

⁵² Musa Koçar, *Mâtürîdî'de Esmâ-i Hüsnâ*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2002, s. 45-114.

Bu çalışmaların son ikisinin değerlendirmesi daha önce yapıldığından dolayı önce onlara kısaca temas etmek istiyorum. Şaban Ali Düzgün tarafından *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası* adıyla yapılan ikinci derlemede, Mâtürîdî'nin kelimeler, tefsir, fıkıh ve siyaset ile ilgili görüşlerinin incelendiği önemli makaleler bulunmaktadır. Ancak bu derlemede yer alan "Semerkand İlim Havzası ve Mâtürîdî" adlı makale, eleştirilmiştir.⁵³ Üçüncü derleme Recep Alpağal tarafından *Din Felsefesi Açısından Mâtürîdî Gelenek-i* adıyla yapılmıştır. Bu derlemede, "Ebû Hanîfe'nin Mirası ve Mâtürîdî Gelenek-inin İslam Düşüncesindeki Yeri", "Dinî Epistemoloji (Nazar Bahsi)", "Onto-teo-loji (el-Mesâilü'l-İlâhiyyât)", "Ahlak Metafizikliği" ve "Çağdaş Dönem: Mâtürîdî Gelenek-inin Ek-i" olmak üzere beş bölüm bulunmaktadır. Bu derlemede, ilk dönem Maturidî kaynaklardan bazı kısımların Türkçe çevirilerinin yanı sıra İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda yabancı dillerdeki bazı önemli makalelerin çevirileri bulunmaktadır. Ancak Kutlu, bu çalışmayı yabancı dilden yapılan çevirilerde bazı sorunların bulunması; derlemedeki kavram ve terimlerin yazılışında, yazım ve imlasında teknik bir bütünlüğün olmayışı ve benzeri noktalarda eleştirmektedir.⁵⁴ Ayrıca Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhîd*'inden seçilen kısa metinlerden ikisinin çevirisinde, akademik çevrelerde güvenilmeyen M. Sudi Erdoğan'ın çevirisinin kullanılması başka bir eleştiri konusudur.⁵⁵ Onun yerine Bekir Topaloğlu çevirisi alınsaydı daha iyi olurdu. Bu tür hataların, söz konusu derlemenin ikinci baskısında düzeltilmesinde fayda görülmektedir.

2003 yılında Sönmez Kutlu'nun editörlüğünde *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik* kitabının yayımlanması, Türkiye'de İmam Mâtürîdî ve Maturidiliğe olan ilgiyi artırdı. Nitekim bu tarihten itibaren İmam Mâtürîdî ve Maturidilik kültür çevresi ile ilgili çok sayıda metin tahkik edildi ve çok sayıda yüksek lisans ve doktora çalışmaları, çalıştaylar ve sempozyumlar yapıldı ve bazı dergilerde özel sayılar çıkarıldı. Günümüzde İmam Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmaların nitelik ve nicelik bakımından giderek arttığı görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'de bu konuya ilgi de giderek artmaktadır. Ancak bu konuda yapılan çalışmaların bir kısmında, Mâtürîdî'nin eserlerinin iyi incelenmediği; onun metodu, bilgi kuramı ve fikirlerinin temel dayanaklarının tam olarak bilinmediği görülmektedir. Bu da birbirinden farklı Mâtürîdî ve Maturidilik algılarının oluşmasına yol açmaktadır.

İmam Mâtürîdî ve Maturidilik adlı eser, yurt içi ve yurt dışındaki yazarların makalelerinden oluşan editörlüğünü Sönmez Kutlu'nun yaptığı önemli bir çalışmadır. Bu eserde Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri, fikirleri ile Maturidilik mezhebinin tarihî arka planı, oluşumu ve Türkler arasında yayılışı ile ilgili özgün makaleler bir araya toplanmıştır. Böylece İmam Mâtürîdî ve Maturidiliğe bütünlük içerisinde bakılarak konunun daha iyi anlaşılmasına ciddi bir katkı sağlanmıştır. Eserin başında editör Kutlu'nun, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Mâtürîdî" adlı yazısında, Mâtürîdî'nin genel bir portresi çizilmektedir. Birinci bölümde Maturidiliğin tarihî arka planı hakkında çok önemli bilgiler verilmektedir. Eserde ayrıca Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin tefsir, kelam, "bilgi kuramı",⁵⁶ fıkıh ve fıkıh usulü⁵⁷ ile ilgili görüşleri hakkında önemli değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu çerçevede Mâtürîdî'nin ihmal edilişi, kelam sistemi, fıkıh

⁵³ Bkz. Sönmez Kutlu, "İmam Mâtürîdî ve Maturidilik Çalışmalarında Bazı Sorunlar", *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Mâtürîdîlik-*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, s. 194, 195; Krş. Şaban Ali Düzgün, "Semerkant İlim Havzası ve Mâtürîdî", *Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*, Edit. Şaban Ali Düzgün, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2011, s. 11-25.

⁵⁴ Kutlu, "İmam Mâtürîdî ve Maturidilik Çalışmalarında Bazı Sorunlar", s. 195.

⁵⁵ Söz konusu iki çeviri için bkz., İmam Mâtürîdî, "Allah Mahlûkatı Niçin Yarattı? "Sorusu ve Hakim Sıfatı (*Kitabu't-Tevhîd*'den)", Çev.: Hüseyin Sudi Erdoğan, *Din Felsefesi Açısından Mâtürîdî Gelenek-i*, (der. Recep Alpağal), İz Yayınları, İstanbul, 2016, ss.694-697; İmam Mâtürîdî, "Her Güzel Olan Şey, Aklen Güzel ve Her Çirkin Olan da Aklen Çirkindir (*Kitâbü't-Tevhîd*'den)", (Çev.: Hüseyin Sudi Erdoğan), İz Yayınları, İstanbul, 2016, ss.1089-1090.

⁵⁶ Hüseyin Atay, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Bilgi Kuramı", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, s. 187-189.

⁵⁷ Şükrü Özen, "İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usulünü İnşası", *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, s. 221-262.

ve fıkıh usulüne bakışı, Maturidiliğin Türk kültürü ve düşüncesiyle ilişkisi ve mezhebin oluşum ve yayılış süreciyle ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Ayrıca eserde Hanefi-Maturidî geleneğin eserleri ve bunlar üzerine yapılan çalışmalarla ilgili önemli bir seçme bibliyografya bulunmaktadır. Bunun konu ile ilgilenen araştırmacılara büyük kolaylık sağladığı kanaatindeyiz. Ancak, bu çalışmada Mâtürîdî'nin hadis/sünnet anlayışı konusu eksik bırakılmıştır. Burada verilen bilgiye göre Türkiye'de Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili Türkçe 33 adet kitap⁵⁸, 108 adet makale yayımlanmıştır.⁵⁹

Türkiye'de şu ana kadar İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda birisi daha önce belirtildiği üzere ulusal; üçü uluslararası olmak üzere dört sempozyum yapılmıştır. Uluslararası sempozyumların ilki Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile İSAV'ın işbirliğiyle *Büyük Türk Din Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* adıyla 22-24 Mayıs 2009 tarihinde İstanbul'da yapılmış ve burada sunulan tebliğler *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* adı ile İstanbul'da 2012 yılında yayımlanmıştır.⁶⁰ Burada "İmam Mâtürîdî'nin İlâhî Hikmet Anlayışı",⁶¹ "İmam Mâtürîdî'nin Tabiat ve İliyyete Bakışı",⁶² "Mâtürîdî'nin Din Anlayışında Hoşgörü",⁶³ "Matüridilik Araştırmalarında Kaynak Olarak Semerkant Cakardize Mezarlığındaki Mezartaşı Kitâbeleri",⁶⁴ "Türk Basınında Mâtürîdî ve Matüridilik"⁶⁵ "Mâtürîdî Akılcılığı ve Bunun Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı"⁶⁶ gibi 30'dan fazla değerli tebliğ sunulmuştur. İkinci uluslararası sempozyum ise 28-30 Nisan 2014 tarihinde Eskişehir'de Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi'nde *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyumu* adıyla yapılmış ve burada 60'dan fazla tebliğ sunulmuştur. Burada sunulan tebliğler, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı* adı ile İstanbul'da 2014 yılında yayımlanmıştır.⁶⁷ Bu sempozyum kitabında "Mâtürîdî'den Uzaklaşan Matüridilik",⁶⁸ "Mâtürîdî'de Din ve Vicdan Hürriyeti",⁶⁹ "İmam Mâtürîdî'nin Temel Dini Görüşleri ve İslâmî Düşüncede Yenilik",⁷⁰ "Mâtürîdî'de Hakikat, Taklid ve Tahkik Açısından İman",⁷¹ "İmam Mâtürîdî'nin Kader Anlayışı",⁷² "Mâtürîdî'de Şer'î Delil Akıl İlişkisi"⁷³ ve "İmam Mâtürîdî'nin Te'vîlâtü'l-Kur'an'ında İctihad

⁵⁸ Sönmez Kutlu, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Maturidî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", s. 474-476.

⁵⁹ Kutlu, "Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Maturidî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", s. 487-502.

⁶⁰ Bkz.: *Büyük Türk Din Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012.

⁶¹ Ulrich Rudolph, "İmam Mâtürîdî'nin İlâhî Hikmet Anlayışı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 45-53.

⁶² Yusuf Şevki Yavuz, "İmam Mâtürîdî'nin Tabiat ve İliyyete Bakışı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 54-64.

⁶³ Saffet Sarıkaya, "Mâtürîdî'nin Din Anlayışında Hoşgörü", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 108-122.

⁶⁴ Ashirbek K. Muminov, "Matüridilik Araştırmalarında Kaynak Olarak Semerkant Cakardize Mezarlığındaki Mezartaşı Kitâbeleri", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 452-463.

⁶⁵ Mehmet Zeki İşcan, "Türk Basınında Mâtürîdî ve Matüridilik", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 478-492.

⁶⁶ Sönmez Kutlu, "Mâtürîdî Akılcılığı ve Bunun Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Matüridilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 549-575.

⁶⁷ Bkz.: *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014.

⁶⁸ İsmail Şık, "Mâtürîdî'den Uzaklaşan Matüridilik", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 51-67.

⁶⁹ İbrahim Kaplan, "Mâtürîdî'de Din ve Vicdan Hürriyeti", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 69-75.

⁷⁰ Mehmet Zeki İşcan, "İmam Mâtürîdî'nin Temel Dini Görüşleri ve İslâmî Düşüncede Yenilik", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 153-160.

⁷¹ Mustafa Bozkurt, "Mâtürîdî'de Hakikat, Taklid ve Tahkik Açısından İman", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 405-411.

⁷² Siddık Korkmaz, "İmam Mâtürîdî'nin Kader Anlayışı", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 419-427.

⁷³ Yunus Apaydın, "Mâtürîdî'de Şer'î Delil Akıl İlişkisi", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 537-540.

Kavramı”⁷⁴ gibi önemli tebliğler sunulmuştur. Ancak sempozyum kitabında açılış konuşmalarına yer verilmemesi, orada sunulmayan metinlere ve akademik olmayan bazı kimselerin metinlerine yer verilmesi eksiklik olarak görülmektedir.⁷⁵ Uluslararası sempozyumların üçüncüsü 05-07 Mayıs 2017 tarihinde *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Mâtürîdilîk- Sempozyumu* Kastamonu Üniversitesi tarafından düzenlenmiş ve burada 150'ye yakın tebliğ sunulmuş, sunulan tebliğler aynı yıl içerisinde 3 cilt halinde yayımlanmıştır.⁷⁶ Bu sempozyumda “Matürîdilîk ve İrade-i Cüz'iyeye Meselesi”,⁷⁷ “Bir Hanefî Fakihî Olarak İmam Mâtürîdî”⁷⁸, “İmam Mâtürîdî'ye Göre Ebû Hanîfe”,⁷⁹ “Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinde Kelâmın Felsefileşmesi ve Şemsüddin es-Semerkindî'nin Mezhebi Üzerindeki Spekülyasyonlar”,⁸⁰ “Tuğrul Bey'den Sultan Sencer'e Selçuklular Döneminde Mu'tezile-Hanefîlik İlişkisi”,⁸¹ “İmam Mâtürîdî'de Sahabe Anlayışı”⁸² ve “Ebû Hanîfe ve Ca'fer-i Sadık”⁸³ gibi önemli tebliğler sunulmuştur. Bu sempozyum bu zamana kadar Türkiye'de yapılan bu alandaki en kapsamlı sempozyum olmuştur.

2003 yılında yayımlanan Talip Özdeş'in *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı* adlı eseri de konuyla ilgili çalışmalarından birisidir. Çalışmanın başında Mâtürîdî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'ân* eseri üzerine yapılan çalışmalar ve *Te'vilât*'ın kaynakları hakkında önemli bilgiler verilmektedir.⁸⁴ Birinci bölümde Mâtürîdî'nin tefsir metodu örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.⁸⁵ İkinci bölümde Mâtürîdî'nin nesih anlayışı, muhkem ve müteşâbihe yaklaşımı ve Kur'ân'ın icazî konuları başarılı bir şekilde incelenmiştir.⁸⁶

2007 yılında Ahmet Vehbi Ecer tarafından kaleme alınan *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî* adlı eser, daha önce aynı adla yayımlanmış olan eserin ikinci basımı olup yedi bölümden oluşmaktadır. Eserde, Mâtürîdî'nin hayatı ve muhiti, tanınması ve takipçileri, metodu iman, Allah, peygamberlik anlayışı, bilgi, akıl ve irade hürriyeti gibi konular hakkında önemli bilgiler verilmektedir.⁸⁷

2008 yılında yayımlanan *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî ve Matürîdilîk* adlı çalışmada Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri ve tevhid, iman ve imamet görüşünün yanı sıra Maturidiliğin arka planı, ortaya çıkışı ve Mâtürîdî'nin Hanefî bir fakih, büyük bir müfessir ve Ehli Sünnet'in nasıl imamı haline geldiği gibi konulara yer verilmektedir.⁸⁸

⁷⁴ Ali Duman, “İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtü'l-Kur'ân'ında İctihad Kavramı”, *Uluğ Bir Çınar İmam Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul, 2014, ss. 547-558.

⁷⁵ Kutlu, “İmam Mâtürîdî ve Maturidilik Çalışmalarında Bazı Sorunlar”, s. 196.

⁷⁶ Bkz.: *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Mâtürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017.

⁷⁷ Hatice K. Arpaguş, “Matürîdilîk ve İrade-i Cüz'iyeye Meselesi”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 41-48.

⁷⁸ İsmail Bilgili, “Bir Hanefî Fakihî Olarak İmam Mâtürîdî”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 139-149.

⁷⁹ Mehmet Zeki İçsan, “İmam Mâtürîdî'ye Göre Ebû Hanîfe”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 272-280.

⁸⁰ İsmail Yürük, “Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinde Kelâmın Felsefileşmesi ve Şemsüddin es-Semerkindî'nin Mezhebi Üzerindeki Spekülyasyonlar”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 307-314.

⁸¹ Osman Aydın, “Tuğrul Bey'den Sultan Sencer'e Selçuklular Döneminde Mu'tezile-Hanefîlik İlişkisi”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 315-330.

⁸² Nuri Tuğlu, “İmam Mâtürîdî'de Sahabe Anlayışı”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.1, ss. 408-415.

⁸³ Mehmet Atalan, “Ebû Hanîfe ve Ca'fer-i Sadık”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefilik-Matürîdilîk-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu, 2017, c.2, ss. 124-132.

⁸⁴ Talip Özdeş, *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s. 53-72.

⁸⁵ Özdeş, *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*, s. 73-199.

⁸⁶ Özdeş, *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*, s. 203-296.

⁸⁷ Ahmet Vehbi Ecer, *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî*, Yesevi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 1-189.

⁸⁸ Ahmet Ak, *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî ve Matürîdilîk*, Bayrak Matbaası, İstanbul, 2008, s. 1-216.

İmam Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi adlı çalışma Hülya Alper tarafından hazırlandı 2008 yılında yayımlandı. Çalışmada Mâtürîdî öncesi İslam keliminde akıl-vahiy ilişkisi⁸⁹ ve Mâtürîdî'nin akıl-vahiy anlayışı başarılı bir şekilde analiz edilmiştir.⁹⁰

2009 yılında *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usûlü'd-Din Anlayışı Lâmişî Perspektifinde Kelam-Usûlü'l-Fıkh Diyalogu* adlı çalışma İsmail Şık tarafından yapılmıştır. Eser, ilahiyat, nübüvvet ve mead ile Tanrı-insan ilişkisi olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.⁹¹ Önemli bir Maturidî âlimi olan el-Lâmişî'nin hayatı, eserleri ve kelam yöntemi anlatıldıktan sonra Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları, peygamberlik ve ahiret konularının yanı sıra insanın fiilleri ve iman konuları el-Lâmişî'nin eserlerine dayanarak ortaya konulmuştur. Eser, Maturidiliğin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacak konular ihtiva etmektedir.

2009 yılında yayımlanan *Selçuklular Döneminde Maturidilik* adlı eserde, Maturidiliğin Selçuklular döneminde yayılışı hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Eserin birinci bölümünde Selçuklular dönemindeki siyasî, içtimâî ve dinî durum hakkında kısa, ama önemli bilgiler bulunmaktadır.⁹² İkinci bölümde Maturidiliğin Selçuklular döneminde Horasan ve Maverâünnehir'de yayılışı siyasî ve sosyo-politik unsurlarıyla ortaya konulmaktadır.⁹³ Ayrıca Selçuklu dönemi Hanefî-Maturidî âlimlerin yazdıkları Maturidî kelamı ve Hanefî fıkhına dair önemli eserler tanıtılmaktadır. Eserin sonunda yer alan Ek'lerin birincisinde "Selçuklular Dönemi Hanefî-Maturidî Âlimlerin Listesi", ikincisinde ise aynı âlimlerin eserlerine yer verilmektedir.⁹⁴ Eserin sonunda verilen yazma eserlerin istinsah tarihleri, kütüphane yer ve numaralarının verilmemesi; ayrıca tahkik edilip yayımlananların, tahkik edeni, basım yeri ve tarihi gibi bilgilere de yer verilmemesi bir eksiklik olmuştur. Eserin yeni baskısında bu eksikliklerin giderilmesi iyi olur. Yine de bu eser, Maturidiliğin Büyük Selçuklular Döneminde nasıl yayıldığı ile ilgili önemli bir kaynak hüviyetindedir.

2010 yılında Mehmet Saffet Sarıkaya tarafından yazılan "Mâtürîdî'nin Din Anlayışında Hoşgörü" adlı makalede ise Mâtürîdî'nin eserleri ve modern çalışmalara dayanarak Maturidî'nin farklı inançlara ve mezheplere karşı tutumu derinlemesine ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁹⁵

Ebü Mansur el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler adlı çalışma Recep Önal tarafından yapılmış olup 2013 yılında yayımlandı. Çalışmada Mâtürîdî'nin Ehl-i Kitap'a ve Ehl-i Kitap dışı dinlere bakışı geniş ve başarılı bir şekilde analiz edilmiştir.⁹⁶ Ancak çalışmada tespit edebildiğimiz kadarıyla Mâtürîdî'nin *Kitâbu't-Tevhîd*'ine atıfta bulunurken *Kitâbu't-Tevhîd Tercümesi*'nden dipnot verildiği anlaşılmaktadır. Mesela "Hristiyanlar "varlık" açısından tek Allah'ı benimsemekle birlikte "asıl" açısından üçlü görüşe sahiptirler."⁹⁷ ifadesini tırnak içinde alıp Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd* tercümesi, s. 151 yerine "Mâtürîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 151" şeklinde dipnot verilmiştir. Oysa aynı ifadeler söz konusu eserin 151. sayfasında değil, 185. sayfasında geçmektedir.⁹⁸

⁸⁹ Hülya Alper, *İmam Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2013, s. 17-47.

⁹⁰ Alper, *İmam Mâtürîdî'de Akıl-Vahiy İlişkisi*, s. 97-218.

⁹¹ İsmail Şık, *Hanefî-Mâtürîdî Geleneğinin Usûlü'd-Din Anlayışı Lâmişî Perspektifinde Kelam-Usûlü'l-Fıkh Diyalogu*, Asil Yay., Ankara, 2009, s. 1-260.

⁹² Ahmet Ak, *Selçuklular Döneminde Maturidilik*, Yayınevi Yay., Ankara, 2009, s. 29-67.

⁹³ Ak, *Selçuklular Döneminde Maturidilik*, s. 69-174.

⁹⁴ Ak, *Selçuklular Döneminde Maturidilik*, s. 175-196.

⁹⁵ Sarıkaya, M. Saffet, "Maturidî'nin Din Anlayışında Hoşgörü". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2010, sy., 3, s. 146-164

⁹⁶ Önal, *Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, s. 73-494.

⁹⁷ Önal, *Ebü Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, s. 272.

⁹⁸ Bkz. Ebü Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitabu't-Tevhid*. s. 185.

Türkiye’de yayımlanan iki akademik dergide, İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusu özel sayı yapıldı. Bunlardan ilki *Hikmet Yurdu Dergisi* 2/4 (Temmuz-Aralık 2009); ikincisi ise *Milel ve Nihal Dergisi* 7/2 (Ağustos 2010)’dir. *Hikmet Yurdu Dergisi*’nde “Mâtürîdî’nin Düşünce Sisteminin Önemi”,⁹⁹ “Mâtürîdî’nin İmanda Artmayı İfade Eden Ayetlere Yaklaşımı”,¹⁰⁰ “Mâtürîdî’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”,¹⁰¹ “Mâtürîdî’nin Türk Kültüründeki Yeri”,¹⁰² “İmam Mâtürîdî Hayatı Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri”¹⁰³, “İmam Mâtürîdî’ye Göre Kur’an’dan Bir Hükmün İctihad İle Neshi”¹⁰⁴ gibi konulara yer verilmiştir. Türkiye’de yayımlanan dergiler arasında Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili ilk özel sayı olmasından dolayı Mâtürîdî ve Maturidiliğin kısa zamanda geniş kitlelere ulaşmasında önemli rol oynamıştır.

Milel ve Nihal Dergisi’nde, “Mâtürîdî’de Akıl-Vahiy İlişkisi”¹⁰⁵, “Mâtürîdî İslam’ın Seküler Yorumuna Temel Oluşturabilir mi?”¹⁰⁶, “İmam-ı Mâtürîdî’de Din-Siyaset İlişkisi”,¹⁰⁷ “Tefsirde Mâtürîdî’yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî’nin Tefsir İlmindeki Yeri”,¹⁰⁸ “Maturidiliğin Hadis Anlayışı”,¹⁰⁹ “Mürchie’nin Mezhepliği Problemi ve Ebû Mansur el-Mâtürîdî”¹¹⁰ ve “Ebû Mansur el-Mâtürîdî ve Hanefilik ile İlişkisi”¹¹¹ gibi makaleler bulunmaktadır. Burada yer alan Mürchie ile ilgili makalenin, klasik kaynaklarda verilen birçok bilgi ve bu konuda daha önce yazılan akademik çalışmaların çoğu dikkate alınmadan yazıldığı görülmektedir.

2013 yılında yayımlanan Mehmet Kalaycı’nın *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi* adlı çalışması, Türkiye Bilimler Akademisi’nin 2015 yılı bilimsel telif eser ödülüne layık görülmüştür. Eser, “Eşarilik-Maturidilik İlişkisinin Dini-Toplumsal Arka Planı”, “Eşarilik-Maturidilik İlişkisinin Sosyo-Politik Çerçevesi” ve “Eşarilik-Maturidilik İlişkisinin Fikri Çerçevesi” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.¹¹² Eserde bu konular tasavvufî, felsefî ve kelâmî boyutları ile geniş bir şekilde ele alınmaktadır.

2015 yılında Hanifi Özcan tarafından yayımlanan *Türk Düşünce Hayatında Maturidilik* adlı eser, dört bölümden oluşmaktadır.¹¹³ Ehli Sünnet’in Maturidilik yorumunun doğru anlaşılmasına katkı sağlayacak nitelikte bir çalışmadır.

2016 yılında Nuri Tuğlu tarafından yapılan *Maturidilik ve Hadis Mâtürîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi* adlı eser, İmam Mâtürîdî’nin yanı sıra belli başlı Hanefî-Maturidî âlimin hadislere bakışı konusunda çok önemli bir çalışmadır. Eser üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci Bölüm’de kelâm ilmi ve Ehli Sünnet kelâmının doğuşu, Ebû Mansur el-Mâtürîdî’nin yaşadığı çevre, hayatı, tahsili, ilmi şahsiyeti ve eserlerinin yanı sıra Maturidiliğin doğuşuna kısaca temas edilmekte ve önemli bilgiler verilmektedir.¹¹⁴ Bilgi Kaynakları ve hadis anlayışları

⁹⁹ Hanfi Özcan, “Mâtürîdî’nin Düşünce Sisteminin Önemi”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 13-15.

¹⁰⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, “Mâtürîdî’nin İmanda Artmayı İfade Eden Ayetlere Yaklaşımı”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 47-69.

¹⁰¹ Hulusi Arslan, “Mâtürîdî’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 71-90.

¹⁰² A. Vevbi Ecer, “Mâtürîdî’nin Türk Kültüründeki Yeri”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 91-107.

¹⁰³ Ali Duman, “İmam Mâtürîdî, Hayatı, Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 109-126.

¹⁰⁴ Yüksel Macit, “İmam Mâtürîdî’ye Göre Bir Hükmün İctihad İle Neshi”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, s. 127-135.

¹⁰⁵ Hülya Alper, “İmam Mâtürîdî’de Akıl-Vahiy İlişkisi: Aklın Önceliği ve Vahyin Gerekliliği”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 7-29.

¹⁰⁶ Talip Özdeş, “Mâtürîdî İslam’ın Seküler Yorumuna Temel Oluşturabilir mi?”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 31-52.

¹⁰⁷ Ramazan Altıntaş, “İmam Mâtürîdî’de Din-Siyaset İlişkisi”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 53-66.

¹⁰⁸ İsmail Çalışkan, “Tefsirde Mâtürîdî’yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî’nin Tefsir İlmindeki Yeri”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 67-93.

¹⁰⁹ Nuri Tuğlu, “Mâtürîdî’nin Hadis Anlayışı”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 95-139.

¹¹⁰ Çağfer Karataş, “Mürchie’nin Mezhepliği Problemi ve Ebû Mansur el-Mâtürîdî”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 223-240.

¹¹¹ Ahmet Ak, “Mâtürîdî’nin Hanefilik İle İlişkisi”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, s. 223-240.

¹¹² Mehmet Kalaycı, *Tarihsel Süreçte Eşarilik Maturidilik İlişkisi*, 2. Baskı, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2017, s. 87-342.

¹¹³ Hanifi Özcan, *Türk Düşünce Hayatında Maturidilik*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2015, s. 12-160.

¹¹⁴ Nuri Tuğlu, *Maturidilik ve Hadis Mâtürîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, Rağbet Yay., İstanbul, 2016, s. 19-105.

başlıklı İkinci Bölüm’de Mâtürîdî ve Ebü’l-Muîn en-Neseffî gibi âlimlerin konuyla ilgili görüşleri incelenmiştir.¹¹⁵ Maturidî kelim kolünde kullanılan hadislerin tahriri ve değerlendirilmesi başlıklı Üçüncü Bölüm’de ilahiyat, kader-kaza, nübüvvet, semiyat ve muhtelif konularla ilgili hadislerin titiz bir şekilde tahrir ve değerlendirilmesi yapılmıştır.¹¹⁶ Böylece Maturidilik mezhebinin hadis anlayışı ve yorumu bilimsel bir şekilde ortaya konulmuştur. Mesela yazar şefaati ile ilgili “Şefaati ümmetimden büyük günahı olanlardır” hadisini Ebü’l-Muîn en-Neseffî ve Nureddin es-Sâbü’nî’nin nasıl yorumlandığını kaydettikten sonra hadisin tahrir ve değerlendirmesini yapmakta ve sonunda kendi görüşünü de belirtmektedir.¹¹⁷ Bu çalışmada İmam Mâtürîdî, Ebü’l-Yüsr Pezdevî, Ebü’l-Muîn en-Neseffî ve Nureddin es-Sâbü’nî ile birlikte diğer önde gelen Hanefî-Maturidî âlimlerinin de eserlerindeki hadis rivayetleri incelenebilseydi daha iyi olurdu. Bununla birlikte söz konusu eserin günümüzde ortaya çıkan aşırı akımların olumsuz etkilerini azaltmak için ve Türklerin İslam anlayışını şekillendiren Maturidiliğin doğru anlaşılmasına bir hayli katkıda bulunacağı ve değerli bir çalışma olduğu kanaatindeyiz.

2017 yılında Sönmez Kutlu tarafından yapılan *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar* adlı önemli bir çalışma daha yayımlanmıştır.¹¹⁸ On makale ve bir Ek bölümünden oluşan eserde, “Türkler Arasında İslam’ın Yayılışı ve İslam Anlayışının Oluşum Süreci”, “Türklerde İslam Tasavvurunun Kaynakları: Hanefilik, Maturidilik, Yesevilik” ve “Türkler Arasında Hanefiliğin Yayılışı”, “İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî Hayatı, Eserleri ve Görüşleri” gibi Mâtürîdî ve Maturidilik hakkında önemli analizler yapılmaktadır.¹¹⁹ Özellikle “İmam Mâtürîdî’ye Göre Diyânet-Siyaset Ayrımı ve Çağdaş Tartışmalarla Mukayesesi” isimli makalede, Mâtürîdî’nin fikirlerinden hareketle İslam düşünce tarihinde en büyük sorun olan din-siyaset ilişkisi tarihi süreç içerisinde analiz edilmiş ve bu konu ile ilgili bazı önerilerde bulunulmaktadır.¹²⁰ Ayrıca eserde, “İmam Mâtürîdî, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre’de Ortak Değerler: İnsan, Akıl-İlim ve Vatan” ile “İmam Mâtürîdî, Ahmet Yesevi ve Yunus Emre’de Akıl ve İlim Anlayışı” başlıklı makalelerinde bir hayli önemli bilgiler verilmektedir.

Yusuf Şevki Yavuz tarafından “Ebû Şekûr es-Sâlimî ve Başlıca Kelâmî Görüşleri” adlı çalışma 2017 yılında yayımlandı. Bu çalışmada es-Sâlimî’nin hayatı, ilahiyat, nübüvvet ve ahiret gibi görüşleri kendi eserine dayanarak titiz bir şekilde verilmektedir.¹²¹ Çalışmanın Maturidiliğin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyim.

2017 yılında yayımlanan *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri* adlı eser, Sıddık Korkmaz’ın daha önce konuyla ilgili kaleme alınan makalelerin bir araya getirilmiş halidir. Eser, “Mâtürîdî’nin Hayatı ve Eserleri”, “Mâtürîdî’nin Şia’ya Bakışı”, “Mâtürîdî ve Ehli Hadis”, “Mâtürîdî ve Kader”, “Maturidilik ve Medeniyet” ve “Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat” olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.¹²² Burada yer alan konular, Mâtürîdî’nin eserlerine ve çağdaş araştırmalara dayanarak başarılı bir şekilde analiz edilmektedir.

¹¹⁵ Tuğlu, *Maturidilik ve Hadis*, s. 105-213.

¹¹⁶ Tuğlu, *Maturidilik ve Hadis*, s. 217-603.

¹¹⁷ Tuğlu, *Maturidilik ve Hadis*, s. 553, 554.

¹¹⁸ Sönmez Kutlu, *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar (Hanefilik-Maturidilik-Yesevilik)*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2017, s. 287

¹¹⁹ Kutlu, *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar*, s. 15-94.

¹²⁰ Kutlu, *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar*, s. 95-119.

¹²¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Ebû Şekûr es-Sâlimî ve Başlıca Kelâmî Görüşleri”, *et-Temhid fi beyâni’t-tevhid*, tahk. Ömür Türkmen, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2017, s. 13-32.

¹²² Sıddık Korkmaz, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, İz Yay., İstanbul, 2017, s. 9-207.

Mustafa Özgen tarafından yapılan *Eşarî ve Mâtürîdî Mezhepleri Arasındaki Görüş Farkları* adlı çalışma 2017 yılında yayımlandı. Eserde nübüvvet, iman, insanın fiilleri ve Allah'ın sıfatları gibi konularda iki mezhep arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹²³

2017 yılında yapılan başka bir çalışma da *Hanefî-Mâtürîdî Âlimlerine Göre Şefaât Kitabı* adlı çalışmadır. Eser, “Şefaatin Tanımı ve Şefaate İlgili Kavramlar”, “Mâtürîdî Âlimlerden Önce Şefaât İnancı” ve “Mâtürîdî Âlimlerine Göre Şefaât İnancı” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.¹²⁴ Çalışmada başta imam Azam Ebû Hanife ve İmam Mâtürîdî olmak üzere toplam 15 Hanefî-Maturidî âlimin şefaât görüşleri kendi eserlerine dayanarak kronolojik sıraya göre ve tarafsız bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı şekillerde yorumlanan bir konu olan şefaatin Maturidilikte nasıl anlaşıldığına kapı aralayan önemli bir çalışmadır.

2017 yılında *Ehl-i Sünnetin Reislerinden İmam-ı Mâtürîdî* adlı başka bir çalışma da yayımlandı.¹²⁵ Burada muhtemelen Mâtürîdî'nin geniş kitlelere tanıtımına katkı sağlamak amacıyla, onun hayatı eserleri ve bazı görüşleri çağdaş kaynaklar üzerinden kısaca verilmeye çalışılmıştır.

2017 yılında ayrıca Hasan Gümüşoğlu tarafından “İmam Mâtürîdî'nin Âyetler Temelinde Kader Ve Kaza Meselesini İzahı” adlı makalede Mâtürîdî'nin eserlerinden özellikle de tefsirinden hareketle kaza ve kader anlayışı etraflıca ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹²⁶ Ancak bu çalışmada, *Kitabü't-Tevhid*'in İstanbul baskısı ve en son tercümesi kullanılsaydı, Mâtürîdî'nin görüşlerinin daha iyi anlaşılacağı söylenebilir. Mâtürîdî'nin kaza-kader ile ilgili görüşüne, 2017 yılında Abdülhamit Sinanoğlu tarafından yazılan “İmam Mâtürîdî'nin Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Sorunu” adlı bir makalede de kısmen temas edilmektedir.¹²⁷

DEĞERLENDİRME

Türkiye’de bugüne kadar İmam Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili başta lisansüstü tezler, derlemeler, sempozyum tebliğ kitapları, bazı dergilerin konuyla ilgili özel sayıları, diğer dergilerde yayımlanan makalelerin yanı sıra yabancı dillerden çevrilen yüzlerce kitap ve makale yayımlandığı görülmüştür. Ancak bu çalışmaların bir kısmında tekrarların bulunduğu; konuyla ilgili ilk kaynaklara, yazma eserlere ve yeni dokümanlara gereği kadar yer verilmediği dikkat çekmektedir. Özellikle Mâtürîdî'nin hayatı, eserleri, iman ve nübüvvet gibi bazı görüşleri hakkında hemen her eserde tekrarlar bulunmaktadır. Ayrıca bu çalışmaların büyük bir kısmında konuyla ilgili ilk kaynaklara, yazma eserlere ve yeni dokümanlara gereği kadar yer verilmediği görülmektedir. Bu durumun Mâtürîdî'nin *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı tefsirinin ancak 2000’li yılların başında tahkik edilip yayımlanması ve Türkçeye çevrilmeye başlanması ve çevirisinin henüz daha tamamlanamamış olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yine onun *Kitabü't-Tevhid* eserinin de 2002 yılında, öncekinden daha iyi tercüme edilmesi ve 2003 yılında yeniden tahkik edilerek yayımlanması da bunda önemli rol oynamıştır. Ayrıca Mâtürîdî'nin fikirlerinin iyi anlayabilmek için iyi bir Arapçanın yanı sıra onun metodunu ve döneminin iyi bilinmesi de gerekmektedir. Buna rağmen söz

¹²³ Mustafa Özgen, *Eşarî ve Mâtürîdî Mezhepleri Arasındaki Farklar*, Palet Yay., Konya, 2017, s 33-296.

¹²⁴ Ahmet Ak, *Hanefî-Mâtürîdî Âlimlerine Göre Şefaât Kitabı*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s-9-143.

¹²⁵ Hilmi Demir-Muzaffer Tan, *Ehl-i Sünnetin Reislerinden İmam-ı Mâtürîdî*, Ay Yay., Ankara 2017, s.15-135.

¹²⁶ Bkz., Hasan Gümüşoğlu, “İmam Mâtürîdî'nin Âyetler Temelinde Kader Ve Kaza Meselesini İzahı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, c. 10, sy. 48, s. 731, 738

¹²⁷ Abdülhamit Sinanoğlu, “İmam Mâtürîdî'nin Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Sorunu”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, c. 15, sy. 30, ss. 249-267

konusu çalışmaların, İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusunun doğru anlaşılmasına az çok önemli katkısının olduğunu söylemek mümkündür.

Bütün bunlara rağmen 1970’li yıllara kadar bu alanda yapılan çalışmaların çok az olduğu ve bunların daha çok Ebü’l-Muin en-Neseî gibi Maturidî âlimlerin eserleri üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. 1970 yılında *Kitâbü’t-Tevhid*’in İstanbul’da ofset bir baskısının yapılması ile bu alandaki çalışmalarda özellikle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde önemli araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 2000’li yılların başında Bekir Topaloğlu ve arkadaşlarının büyük gayretiyle Mâtürîdî’nin eserlerinin yeniden tahkik ve tercümesinin yayımlanmasından sonra bu alandaki çalışmalar kolaylaştığı için hız kazanmıştır. Nitekim 2000 yılından sonra bu alanda Türkiye’de yapılan çalışmalarda giderek yükselen bir ivme ile hem nitelik hem de nicelik bakımından büyük bir artış olduğu ve bundan sonra yapılan çalışmalarda, Mâtürîdî’nin fikirlerinin daha çok kendi eserleri üzerinden çalışıldığı görülmektedir. Türkiye’de 2017 yılının sonuna kadar İmam Mâtürîdî ve Maturidilik konusunda birisi ulusal düzeyde, üçü uluslararası düzeyde olmak üzere dört sempozyum yapılması ve bu sempozyumlarda çok değerli tebliğlerin sunulmuş olması, bu konuya verilen önemi göstermektedir. Ancak böylesine önemli bir konuda dört sempozyumun yeterli olmadığı, bu tür sempozyumların daha sık yapılmasının İmam Mâtürîdî ve ona nispet edilen Maturidiliğin daha iyi tanınmasına katkı sağlayacağı görüşündeyim.

Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmalara Bekir Topaloğlu’nun Mâtürîdî’nin eserlerini tahkik ve tercümesinde; Yusuf Şevki Yavuz’un Mâtürîdî’nin tefsirinin tahkik ve tercümesinde; Hanifi Özcan’ın Mâtürîdî’nin bilgi kuramının anlaşılmasında, Sönmez Kutlu ve Hasan Onat’ın Mâtürîdî’nin fikirlerinin ve Maturidiliğin günümüzde doğru anlaşılmasında; Talip Özdeş’in Mâtürîdî’nin tefsir anlayışında; Hülya Alper’in Mâtürîdî’nin akıl-vahiy anlayışını ortaya koymasında; Nuri Tuğlu’nun Mâtürîdî’nin hadis anlayışında; Ahmet Ak’ın Mâtürîdî’nin bazı fikirleri ile mezhebin ortaya çıkışı ve yayılışının doğru anlaşılmasında, Sıddık Korkmaz’ın çalışmasında Maturidiliğin öteki İslam mezheplerinden farkının ortaya konulmasında ve Mehmet Kalaycı’nın tarihsel süreçte Eşarilik-Maturidilik ilişkisinin aydınlatılmasında önemli katkıları bulunmaktadır.

Günümüzde Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmalara büyük önem veren Hasan Onat’ın İmam Mâtürîdî ile ilgili tespitleri bir hayli dikkat çekmektedir. Onun bu yöndeki çabalarını göstermek açısından görüşlerinin bir kısmına burada yer vermek istiyoruz. Ona göre “İnsanlığın yeni bir medeniyete ihtiyacı vardır. Yeni medeniyet, İslam’ın kurucu ilkelerinden ve kök değerlerinden hareketle Müslümanların eseri olabilir. Bunun için de, öncelikle Müslümanların Kur’an’ın kurucu ilkelerini ve Hz. Peygamber’in örneğini esas alarak yeni bir din anlayışı geliştirmeleri gerekmektedir. Bu doğrultuda İmam Mâtürîdî’nin özgün fikirleri ve Maturidilik tecrübesi yol gösterici olabilir. Çünkü İslam’ın bir medeniyet dini haline gelmesinde, muhteşem İslam medeniyetinin inşasında İmam Azam Ebû Hanife’nin, İmam Mâtürîdî’nin ve onların temsilcisi oldukları akılcı “Ehlü’r-Rey” ekolünün katkısı, tahminlerden daha ileri düzeydedir. İslam Medeniyeti’nin kök hücrelerini bu gelenekte bulmak mümkündür.”¹²⁸ Onat, “Mâtürîdî’nin Düşünce Sistemi Üzerine” yazdığı makalesinde de İslam Düşünce Tarihi’nde bilgi kuramının ilk defa Mâtürîdî tarafından sistematik hale getirildiğine dikkat çekmekte ve Mâtürîdî’nin düşünce sisteminin köklerinin İslam’ın ilk yıllarında bulunduğunu belirtmektedir.¹²⁹ Onat’a göre “aklı etkin kul-

¹²⁸ <http://hasanonat.net/index.php/107-yeni-bir-islam-medeniyeti-icin-maturidii-ve-maturidiligini-oenemi>

¹²⁹ Hasan Onat, “Mâtürîdî’nin Düşünce Sistemi Üzerine”, *Türk Yurdu*, 2017, sy., 358, s. 45-50.

lanmak hem aklın hem de İslam'ın insana yüklediği, insan olmanın gereği olan en büyük sorumluluktur.”¹³⁰

Günümüzde Mâtürîdî ve Maturidilik ile ilgili çalışmalarıyla bilinen Sönmez Kutlu da, “Mâtürîdî Akılcılığı ve Günümüz Sorunlarını Çözmede Katkısı” başlıklı makalesinde “Mâtürîdî akılcılığının teorik yönü ve bunun dini bilginin üretilmesinde, aklın din ve şeriatin içeriğinin belirlenmesinde oynadığı rolü ve ne dereceye kadar tasarruf yetkisi bulunduğu” konusunda önemli tespitlerde bulunmakta ve çeşitli öneriler getirmektedir.¹³¹ Yine bu konuya büyük önem atfeden Mehmet Zeki İşcan'ın da “İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Mâtürîdî'nin Katkısı”¹³² adlı önemli bir makalesi bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Mâtürîdî'nin metodu ve ilmî kişiliği üzerine yapılmış az sayıda çalışma olduğu kanaatindeyiz. Mâtürîdî'ye şöhretini kazandıran, onun metodu ve ilmî kişiliği olduğundan bu konularda daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Yine tefsir, hadis, fıkıh ve fıkıh usulcülüğü de en az kelamcı ve mezhepler tarihçiliği kadar önemlidir. Ayrıca bu alanda sürekli yeni bilgi ve belgeler de ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Mâtürîdî'nin bütün bu alanlarla ilgili metodunun ve ilmî kişiliğinin üzerinde daha çok çalışma yapılmasında fayda olacağını düşünüyorum.

Mâtürîdî'nin fikirlerinin daha iyi anlaşılması için özellikle *Makâlât* eseri ile usûl-i fıkıh ve dönemindeki muhalif âlimlere yazdığı reddiye eserlerinin bir an önce bulunup yayımlanması da büyük önem arz etmektedir. Mâtürîdî'nin ve ona tabi olan Hanefî-Matürîdî âlimlerin iman, tevhid, imamet, dünya, ahiret, akıl ve tefekkür gibi konulardaki görüşlerinin ayrı ayrı ele alınmasında da fayda görmekteyiz. Özellikle Mâtürîdî'nin kaza-kader, dünya ve ahiret konuları ile ilgili görüşlerini bir bütünlük içerisinde ele alan yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

İmam Mâtürîdî ve Maturidiliğe ait kaynaklar hakkında özellikle Sönmez Kutlu'nun çalışmaları önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Buradaki verilerden hareketle söz konusu kaynaklardan yazma olanların tahkik edilip ve Türkçeye çevrilmesinin, bu alanda yapılacak akademik çalışmalara yardımcı olacağı kanaatindeyiz. Mesela Maturidiliğin ilk ve en önemli kaynaklarından olan Ebû'l-Hüseyn Muhammed İbn Yahya el-Beşâğârî'nin *Şerhu Cümeli Usulid Din* gibi eserlerin de bir an önce tahkik edilip yayımlanması da gerekmektedir.

Mâtürîdî'nin siyaset anlayışı da ayrıca büyük önem arz etmektedir. Bilindiği üzere İmam Mâtürîdî'ye göre imâmet / devlet başkanlığı meselesi itikâdî bir konu olmayıp, akîl bir konudur. Zira insanların birlikte huzur ve barış içerisinde yaşayabilmeleri için hukukî ve toplumsal bir düzenlemenin olması şarttır. Bu sebeple siyasi ve toplumsal bir düzenin kurulması ve bunun bir başkan tarafından yönetilmesi gerekir. İmam Mâtürîdî, dînî konularda, peygamberleri ve onun varisleri olan âlimleri; idârî ve siyâsî konularda ise hükümdarları ve valilerini yetkili görmektedir. Buradan hareketle, peygamberliğin ve dini tebliğ etmenin, Allah tarafından verilmiş ilahî bir görev olduğu; devlet başkanlığının ise, siyâsî ve ictimâî bir görev olduğu söylenebilir.

¹³⁰ Onat, “Mâtürîdî'nin Düşünce Sistemi Üzerine”, s. 48-49.

¹³¹ Sönmez Kutlu, “Mâtürîdî Akılcılığı ve Bunun Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı”, *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Maturidilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2012, ss. 549-575.

¹³² Mehmet Zeki İşcan, “İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Maturidî'nin Katkısı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2008, sy., 34, s. 1-22.

Öte taraftan İmam Mâtürîdî, yaşadığı dönemde zulüm ve haksızlık yapan hükümdarları eleştirip uyarmasına rağmen imama/devlet başkanına itaati gerekli görmüştür. Yanlış uygulamalarda bulunan yöneticilerin ikaz edilmesini savunmakla birlikte, o asla, halkın isyana kalkışmasını doğru bulmamış; ortaya çıkan haksızlık ve yanlışlıkların yapıcı tenkitlerle düzeltilerek, hep birlikte her şeyin mümkün olan en iyisinin yapılmasını tercih ve tavsiye etmiştir.

Bu makalemizde Türkiye’de İmam Mâtürîdî ve Maturidilik üzerine yapılan ve önemli gördüğümüz bazı akademik çalışmalarını değerlendirmeye çalıştık. Ancak bu alanda yapılmış onlarca kitap, yüzlerce makale ve tebliğ olduğundan bütün akademik çalışmalarını değerlendirmek mümkün olmadı. Biz Türkiye’de yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesi ile onların sadece önemli bir kısmını tanıtıp, değerlendirdik. Makalenin sınırlarını zorladığı için diğer çalışmaların değerlendirmesini başka bir makaleye bırakıyoruz.

KAYNAKÇA

- Ak, Ahmet, *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî ve Maturidilik*, Bayrak Matbaası, İstanbul 2008.
- _____, *Selçuklular Döneminde Maturidilik*, Yayınevi Yay., Ankara 2009.
- _____, “Maturidiliğin Hanefilik İle İlişkisi”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c.7, sy.2, ss.223-240.
- _____, *Hanefî-Mâtürîdî Âlimlerine Göre Şefaât Kitabı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017.
- Alper, Hülya, *İmam Mâtürîdî’de Akıl-Vahiy İlişkisi*, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2013.
- _____, “İmam Mâtürîdî’de Akıl-Vahiy İlişkisi: Akılın Önceliği ve Vahyin Gerekliliği”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 7-29.
- Altıntaş, Ramazan, “İmam Mâtürîdî’de Din-Siyaset İlişkisi”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 53-66.
- Apaydın, Yunus, “Mâtürîdî’de Şer’î Delil Akıl İlişkisi”, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 537-540.
- Arpağuş, Hatice K., “Maturidilik ve İrade-i Cüz’iyye Meselesi”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturidilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 41-48.
- Arslan, Hulusi, “Mâtürîdî’ye Göre Evren ve İnsanın Yaratılış Hikmeti”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 71-90.
- Atalan, Mehmet, “Ebû Hanîfe ve Ca’fer-i Sadık”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturidilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.2, ss. 124-132.
- Atay, Hüseyin, “Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Bilgi Kuramı”, *İmam Mâtürîdî ve Maturidilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, ss. 187-189.
- Aydınlı, Osman, “Tuğrul Bey’den Sultan Sencer’e Selçuklular Döneminde Mu’tezile-Hanefîlik İlişkisi”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturidilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 315-330.
- Bakır, Mehmet, “Mâtürîdî Kelamcıları ve Bunlar Üzerine Yapılan Çalışmalar”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, 98 s. (Yüksek Lisans).
- Bardakoğlu, Ali, “Mâtürîdî’ye Göre Hüsn ve Kubh Konusunda Akıl Rolü”, *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1990, ss. 33-49.
- Bilgili, İsmail, “Bir Hanefî Fakih Olarak İmam Mâtürîdî”, *IV. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturidilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 139-149.
- Bozkurt, Mustafa, “Mâtürîdî’de Hakikat, Taklid ve Tahkik Açısından İman”, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 405-411.
- Büyük Türk Din Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Maturidilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012.
- Çalışkan, İsmail, “Tefsirde Mâtürîdî’yi Keşfetmek: İmam Mâtürîdî’nin Tefsir İlimindeki Yeri”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 67-93.
- Coşkun, Ahmet, “Mâtürîdî’nin Rızıkla İlgili Ayetleri Tefsiri”, *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1990, ss. 165-178.
- Demir, Hilmi-Tan, Muzaffer, *Ehl-i Sünnetin Reislerinden İmam-ı Mâtürîdî*, Ay Yay., Ankara 2017.
- Duman, Ali, “İmam Mâtürîdî, Hayatı, Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 109-126.
- _____, “İmam Mâtürîdî’nin Te’vilâtü’l-Kur’an’ında İctihâd Kavramı”, *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 547-558.
- Düzgün, Şaban Ali, “Semerkant İlim Havzası ve Mâtürîdî”, *Mâtürîdî’nin Düşünce Dünyası*, Edit. Şaban Ali Düzgün, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2011, ss. 11-25.
- Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri, 1990.
- Ecer, A. Vehbi, *Türk Din Bilgini Mâtürîdî*, Ankara 1978.
- _____, “Mâtürîdî’nin Tanınması”, *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1990, ss. 9-16.
- _____, *Büyük Türk Âlimi Mâtürîdî, Yesevî Yayıncılık*, 2. Baskı, İstanbul 2007.
- _____, “Ebû Mansûr el-Mâtürîdî”, *İslam Medeniyeti Dergisi*, 1973, sy. 29, ss. 10-14.
- _____, “Mâtürîdî’nin Türk Kültüründeki Yeri”, *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 91-107.
- Erdoğan, Mürsel, “Maturidiliğin Anadolu’ya Gelişi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006 (Yüksek Lisans).
- Gümüşoğlu, Hasan, “İmam Mâtürîdî’nin Ayetler Temelinde Kader Ve Kaza Meselesini İzahı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, c. 10, sy. 48, ss. 728-739.

- İmamoğlu, M. Rağıp, *İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî ve Te'vilâtü'l-Kur'an'daki Tefsir Metodu*, 1. Baskı, Ankara 1991.
- İşık, Kemal, *Mâtürîdî'nin Kelam Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yay., Ankara 1980.
- İşcan, Mehmet Zeki, "İslam Düşüncesinin Entelektüel Temellerinin Yeniden Yorumlanmasında Mâtürîdî'nin Katkısı", *Ekev Akademi Dergisi*, 2008, sy., 34, ss. 1-22.
- _____, "Türk Basınında Mâtürîdî ve Mâtürîdilik", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 478-492.
- _____, İmam Mâtürîdî'nin Temel Dini Görüşleri ve İslâmî Düşüncede Yenilik", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 153-160.
- _____, "İmam Mâtürîdî'ye Göre Ebû Hanife", *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Mâtürîdilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 272-280.
- Kahraman, Hüseyin, *Mâtürîdilikte Hadis Kültürü*, Arasta Yayınları, Bursa, 2001.
- Kalaycı, Mehmet, "Tarihsel Süreçte Eşarîlik-Mâtürîdilik İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011 (Doktora Tezi).
- _____, *Tarihsel Süreçte Eşarîlik Mâtürîdilik İlişkisi*, 2. Baskı, Ankara Okulu Yay., Ankara 2017.
- Kaplan, İbrahim, "Mâtürîdî'de Din ve Vicdan Hürriyeti", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 69-75.
- Karataş, Cağfer, "Mürcie'nin Mezhepliği Problemi ve Ebû Mansur el-Mâtürîdî", *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 223-240.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, Mâtürîdî'nin İmandan Artmayı İfade Eden Âyetlere Yaklaşımı", *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 47-69.
- Kâtip Çelebi Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-Zunûn*, İstanbul 1971, c.1.
- Koçar, Musa, *Mâtürîdî'de Esmâ-i Hüsnâ*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.
- Korkmaz, Sıddık, *İmam Mâtürîdî ve Mezhep Eleştirileri*, İz Yay., İstanbul 2017.
- _____, "İmam Mâtürîdî'nin Kader Anlayışı", *Uluğ Bir Çınar İmâm Mâtürîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 419-427.
- Korlaelçi, Murtaza, "Mâtürîdî'nin Düşünme İle İlgili Bazı Ayetleri Te'vilî", *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1990, ss. 71-88.
- Kutlu, Sönmez, "Ebû Mansur el-Mâtürîdî ve Mâtürîdî Kültür Çevresiyle İlgili Bibliyografya", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, ss. 441-505.
- _____, "*Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî*", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, ss. 25-66.
- _____, "İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Çalışmalarında Bazı Sorunlar", *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Mâtürîdilik-*, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, ss. 193-222.
- _____, *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar (Hanefîlik-Mâtürîdilik-Yesevîlik)*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2017.
- _____, "Mâtürîdî Akılcılığı ve Bunun Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 549-575.
- Macit, Yüksel, "İmam Mâtürîdî'ye Göre Bir Hükümün İçihat İle Neshi", *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 127-135.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- _____, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, Çev: Bekir Topaloğlu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002.
- _____, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk., Fethullah Huleyf, İstanbul 1979.
- _____, *Kitâbü't-Tevhîd*, Çev.: Hüseyin Sudi Erdoğan, Hicret Yayınları, İstanbul 1981.
- _____, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Thk. Ahmet Vanlıoğlu ve dğrl., Edit. Bekir Topaloğlu, Mizan Yayınevi, İstanbul 2005-2010, 17 cilt.
- _____, *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne*, thk. Fâtıma Yusuf el-Haymî, Beyrut 2004, 5 c.
- _____, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk., Fethullah Huleyf, İstanbul 1979.
- _____, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Tahk. Ahmet Vanlıoğlu, Edit: Bekir Topaloğlu, Mizan Yay., İstanbul 2005, c. 2.
- _____, *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi 2*, Çev. Bekir Topaloğlu-Kemal Sandıkçı, Edit. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017.
- Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası*, Edit. Şaban Ali Düzgün, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2011.
- Muminov, Ashirbek K., "Mâtürîdilik Araştırmalarında Kaynak Olarak Semerkant Cakardize Mezarlığındaki Mezartaşı Kitâbeleri", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 45-53.
- en-Nesefî, Ebû'l-Muîn, *Tabsıratu'l-Edille fi Usûlî'd-Dîn*, thk., Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003-2004, 2 c.
- Onat, Hasan, "Mâtürîdî'nin Düşünce Sistemi Üzerine", *Türk Yurdu*, 2017, sy., 358, ss. 45-50.
- Önal, Recep, *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye Göre İslam Dışı Dinler*, Emin Yayınları, Bursa 2013.
- Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., 4. Baskı, İstanbul 2015.
- _____, *Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1999.
- _____, "Mâtürîdî'nin Düşünce Sisteminin Önemi", *Hikmet Yurdu Dergisi*, 2009, sy. 4, ss. 13-15.
- Türk Düşünce Hayatında Mâtürîdilik*, Cedit Neşriyat, Ankara 2015.
- Özdeş, Talip, *Mâtürîdî'nin Tefsir Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- _____, *İmam Mâtürîdî'nin Te'vilâtü Ehl-i Süne Adlı Eserinin Tefsir Metodolojisi Açısından Tahlil ve Tanıtımı*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1997. (Doktora Tezi).
- _____, "Mâtürîdî İslam'ın Seküler Yorumuna Temel Oluşturabilir mi?", *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 31-52.
- Özen, Şükrü, "İmam Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünü İnşası", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, Haz. Sönmez Kutlu, Otto Yayınları, 6. Baskı, Ankara 2016, ss. 221-262.
- _____, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin Fıkıh Usûlünün Yeniden İnşası, İstanbul 2001 (Doçentlik Takdim Tezi).
- Özervarlı, Sait, *Alaeddin el-Üsmendi ve Lübâbü'l-Kelam Adlı Eseri*, İSAM Yay., İstanbul 2005.
- Özgen, Mustafa, *Eşari ve Mâtürîdî Mezhepleri Arasındaki Farklar*, Palet Yay., Konya 2017.
- el-Pezdevî, Ebû'l-Yüsr, *Ehli Sünnet Akaidi*, Çev.: Şerafeddin Gölcük, Kayihan Yay., 3. Baskı, İstanbul 1994.
- Polat, Selahattin, "Mâtürîdî'ye Göre Gayb Meselesi", *Ebû Mansûr Semerkandî-Mâtürîdî Kongresi*, Kayseri 1986, Erciyes Üniversitesi Matbaası, Kayseri 1990, ss. 99-117.
- Rudolph, Ulrich, "İmam Mâtürîdî'nin İlahî Hikmet Anlayışı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Mâtürîdî ve Mâtürîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlimi Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 45-53.
- es-Sâbunî, Nureddin, *Mâtürîdiyye Akaidi*, Ter. Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1979.

- Sarıkaya, M. Saffet, "Maturîdî'nin Din Anlayışında Hoşgörü", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 2010, sy., 3, ss. 146-164.
- _____, "Maturîdî'nin Din Anlayışında Hoşgörü", *Büyük Türk Bilgini İmâm Maturîdî ve Maturîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 108-122.
- es-Semerkandî, Rûknüddin Ubeydullah b. Abdülaziz, *el-Akîdetü'l-Rûknîyye fî şerhi lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasûlullah*, Haz., Mustafa Sinanoğlu, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.
- Sinanoğlu, Abdülhamit, "İmâm Maturîdî'nin Düşüncesinde İnsan Hürriyeti Sorunu", *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, c. 15, sy. 30, ss. 249-267.
- Şık, İsmail, *Hanefî-Maturîdî Geleneğinin Usulü'd-Din Anlayışı Lâmişî Perspektifinde Kelam-Usulü'l-Fıkh Diyalogu*, Asil Yay., Ankara 2009.
- _____, "Maturîdî'den Uzaklaşan Maturîdilik", *Uluğ Bir Çınar İmâm Maturîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, İstanbul 2014, ss. 51-67.
- et-Tancı, Muhammed b. Tavîr, "Abû Mansûr al-Maturîdî", *AÜİFD*, Ankara, 1955, c.4, sy. 1-2, ss. 1-12.
- Topaloğlu, Bekir, *Ebû Mansûr el-Maturîdî Te'vilâtü'l-Kur'ân'dan Tercümeleler*, Acar Matbaacılık, İstanbul 2003.
- Tuğlu, Nuri, *Matürîdilik ve Hadis Maturîdî Kelâm Ekolü Çerçevesinde Kelâmî Hadislerin Değerlendirilmesi*, Rağbet Yay., İstanbul 2016.
- _____, "Maturîdîliğin Hadis Anlayışı", *Milel ve Nihal Dergisi*, 2010, c. 7, sy. 2, ss. 95-139.
- _____, "İmâm Maturîdî'de Sahabe Anlayışı", *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturîdilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 408-415.
- Uluğ Bir Çınar İmâm Maturîdî Uluslararası Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Ofis Yayın Matbaacılık, Eskişehir 2014.
- IV. *Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturîdilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, 3 c.
- Yaltkaya, M. Şerafeddin, "Ebu Mansûr Maturîdî", *Dâru'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1932, c.5, sy. 23, ss. 7-12.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Ebû Şekûr es-Sâlimî ve Başlıca Kelâmî Görüşleri", *et-Temhid fî beyâni't-tevhîd*, tahk. Ömür Türkmen, Türkiye Diyanet Vakfı yay., İstanbul 2017, ss. 13-32.
- _____, "İmâm Maturîdî'nin Tabiat ve İliyyete Bakışı", *Büyük Türk Bilgini İmâm Maturîdî ve Maturîdilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, ss. 54-64.
- Yazıcıoğlu, M. Sait, *Maturîdî ve Neseî'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*, Akid Yay., Ankara 1988.
- Yeşilyurt, Temel, *Ebû'l-Berekât en-Neseî ve İslam Düşüncesindeki Yeri*, Kubbealtı Yay., Malatya 2000.
- Yeprem, M. Saim, *İrade Hürriyeti ve İmâm Maturîdî*, İstanbul 1984.
- Yörükân, Y. Ziya, "İslam Akaid Sisteminde Gelişmeler İmâm-Azam Ebû Hanife ve İmâm Ebû Mansûr-i Maturîdî" *AÜİFD (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, Ankara 1953, c.2, sy. 2-3, ss. 127-142.
- Yürük, İsmail-Şık İsmail, *Şemsüddin es-Semerkandî İslam İnanç İlkeleri*, Araştırma Yay., Ankara 2011.
- _____, "Hanefî-Maturîdî Geleneğinde Kelâmın Felsefleşmesi ve Şemsüddin es-Semerkandî'nin Mezhebi Üzerindeki Spekülyasyonlar", *IV. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu -Hanefîlik-Maturîdilik-*, Edit: Cengiz Çuhadar, Mustafa Aykaç ve Yusuf Koçak, Kastamonu Üniversitesi Yayınları, Kastamonu 2017, c.1, ss. 307-314.
- <http://hasanonat.net/index.php/107-yeni-bir-islam-medeniyeti-icin-maturidî-ve-maturidîliğin-oenemi>